

Research Paper

Factors Influencing the Realization of an Age-Friendly City in Zabol in the Post-COVID Era

Rostam Saberifar^{1*}, Fatemeh Karimianpour²

1. Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Payam Noor University, Tehran, Iran
2. PhD, Department of Geography and Urban Planning, Payam Noor University, Tehran, Iran

ABSTRACT

Environmental, social, and health crises, particularly the COVID-19 pandemic, have significantly affected various age groups, especially the elderly. Older adults face heightened challenges, including social isolation, reduced interactions, and increased demand for specialized care. Despite their vulnerability, urban studies have often overlooked the needs and conditions of this population. The concept of an age-friendly city emphasizes creating physical and social environments that support independence, active participation, and a safe, healthy, and high-quality life for seniors. This study aimed to explore the perspectives of elderly residents of Zabol regarding the features of an age-friendly city in the post-COVID-19 context, considering the city's high migration rate. A random sample of 120 elderly residents participated in a descriptive-analytical survey. Data were analyzed using variance analysis, linear regression, OLS estimation, and the LPM model. Findings indicate that the components of an age-friendly city can be grouped into four main dimensions: developing an age-friendly environment, promoting knowledge and skills for active living, integrating services, and supporting elderly entrepreneurship. Among these, developing an age-friendly environment was the most influential, with neighborhood quality, public transport safety, green and cultural spaces, and social trust playing key roles. Other critical factors included local government responsiveness, financial resource provision, and air quality. The results suggest that advancing Zabol toward an age-friendly city requires supportive policies and empowering environments to enhance the quality of life for elderly residents in the post-pandemic era.

Keywords:

Age-friendly environment, Active aging, Paradox of Neighbourhood Participation, Aging in place, Zabol.

*Corresponding Author: r_saberifar@pnu.ac.ir

Copyright© 2025, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

تحلیل عوامل محیطی، اجتماعی و نهادی مؤثر بر تحقق شهر دوستدار سالمند در زابل در دوران پسا کرونا

رستم صابری فر^{۱*}، فاطمه کریمیان پور^۲

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده

بحران‌های محیطی، اجتماعی و بهداشتی دهه‌های اخیر، به‌ویژه همه‌گیری ویروس کرونا، تأثیرات عمیق و چندبعدی بر کیفیت زندگی گروه‌های مختلف سنی بر جای گذاشته است که در این میان سالمندان به دلیل آسیب‌پذیری جسمی، روانی و اجتماعی، بیش از سایر گروه‌ها متأثر شده‌اند. دوران شیوع کرونا با محدودیت‌های شدید فضایی و اجتماعی، کاهش تعاملات محله‌ای، افزایش احساس انزوا و تضعیف دسترسی سالمندان به خدمات شهری همراه بود؛ پیامدهایی که بخش قابل‌توجهی از آن‌ها در دوره پسا کرونا نیز به‌صورت ماندگار یا دگرگون‌شده تداوم یافته است. با وجود این، در اغلب مطالعات حوزه کیفیت زندگی شهری، بازتاب تفکیکی شرایط دوران کرونا و پس از آن بر سالمندان، به‌ویژه در شهرهای کوچک و مهاجر فرست، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. مفهوم «شهر دوستدار سالمند» بر ایجاد محیط‌های فیزیکی، اجتماعی و نهادی تأکید دارد که ضمن حفظ استقلال و مشارکت فعال سالمندان، امکان زیست ایمن و باکیفیت را در شرایط عادی و بحرانی فراهم سازد. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف تحلیل دیدگاه سالمندان شهر زابل نسبت به ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند، با تمرکز بر مقایسه بازتاب شرایط دوران شیوع کرونا و تسری آن به دوره پسا کرونا، انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه سالمندان ساکن شهر زابل بوده که از میان آنان ۱۲۰ نفر به‌روش تصادفی انتخاب شدند. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها با بهره‌گیری از آزمون‌های آماری واریانس، رگرسیون خطی، تخمین‌گر حداقل مربعات معمولی (OLS) و مدل احتمال خطی (LPM) تحلیل شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌های شهر دوستدار سالمند در شهر زابل را می‌توان در چهار شاخص اصلی شامل شکل‌گیری محیط دوستدار سالمند، ارتقای دانش و مهارت‌های لازم برای زندگی سالم و فعال، یکپارچه‌سازی خدمات و تقویت کارآفرینی سالمندان دسته‌بندی کرد. نتایج حاکی از آن است که محدودیت‌های فضایی و اجتماعی دوران کرونا، به‌ویژه در مقیاس محله‌ای، نقش تعیین‌کننده‌ای در برجسته‌شدن اهمیت شاخص محیط دوستدار سالمند در دوره پسا کرونا داشته است؛ به‌گونه‌ای که عواملی نظیر شرایط محله‌ای، امنیت حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به فضاهای سبز و فرهنگی و سطح اعتماد اجتماعی، به‌عنوان پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم تجربه کرونایی، بیشترین تأثیر را در ارزیابی سالمندان ایفا می‌کنند. همچنین، در سایر شاخص‌ها، متغیرهایی چون پاسخگویی ادارات محلی، تأمین منابع مالی و کیفیت هوا به‌عنوان عوامل کلیدی ارتقای زیست‌پذیری سالمندان در دوران پسا کرونا شناسایی شدند.

نویسنده مسئول

*

r_saberifar@pnu.ac.ir

این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد منتشر شده و تحت (TMU Press). ۲۰۲۶، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس © کپی‌رایت
 قرار دارد. بر اساس این مجوز، شما می‌توانید این مطلب را Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 مجوز بین‌المللی
 را در هر قالب و رسانه‌ای کپی، باز نشر و بازآفرینی کنید و یا آن را ویرایش و بازسازی نمایید، به شرط آنکه نام نویسنده را ذکر کرده
 و از آن برای مقاصد غیرتجاری استفاده کنید.

بر این اساس، حرکت شهر زابل به سوی تحقق الگوی شهر دوستدار سالمند مستلزم سیاست‌گذاری‌های آگاه از تجربه دوران کرونا و ایجاد محیط‌های توانمندساز است تا آثار منفی به‌جامانده از بحران همه‌گیری کاهش یافته و کیفیت زندگی سالمندان در دوره پساکرونا بهبود یابد.

محیط دوستدار سالمند، سالمندی فعال، پارادوکس مشارکت محله، پیری در محل، زابل.

واژگان کلیدی:

۱. مقدمه

در دهه‌های اخیر، جهان هم‌زمان با دو گذار جمعیتی بنیادین مواجه شده است: گذار به سوی «سالمندی جمعیت» و تشدید روند «شهرنشینی». برآوردها نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۵۰، جمعیت افراد بالای ۶۰ سال در جهان به حدود دو میلیارد نفر خواهد رسید (Steels, 2015)؛ روندی که پیامدهای عمیقی برای ساختارهای فضایی، اجتماعی و نهادی شهرها به همراه دارد. در همین حال، شهرها به‌عنوان بستر غالب زندگی اجتماعی-اقتصادی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تأمین خدمات، زیرساخت‌ها و فرصت‌های تعامل ایفا می‌کنند. با این حال، شواهد نشان می‌دهد که سالمندان به‌دلیل محدودیت‌های جسمی، اقتصادی و اجتماعی، کمتر از سایر گروه‌های سنی قادر به بهره‌مندی کامل از امکانات شهری هستند و کیفیت زندگی آنان به‌طور مستقیم تحت تأثیر شرایط محیط شهری قرار می‌گیرد (Galea & Vlahov, 2005).

پدیده سالمندی جمعیت، امروزه به یکی از چالش‌های اساسی برنامه‌ریزی شهری بدل شده است که مدیریت آن مستلزم بهبود شرایط زندگی، ارتقای مشارکت اجتماعی، تقویت حمایت‌های نهادی و توسعه نظام‌های مراقبتی و بهداشتی است (United Nations, 2019). این چالش در شرایط بروز بحران‌های محیطی، اجتماعی و بهداشتی، ابعاد پیچیده‌تری به خود می‌گیرد. همه‌گیری ویروس COVID-19 نمونه‌ای بارز از چنین بحران‌هایی است که به‌ویژه در دوران شیوع، با اعمال محدودیت‌های فضایی، کاهش تعاملات اجتماعی، اختلال در خدمات سلامت و مراقبت بلندمدت، و تضعیف دسترسی به حمل‌ونقل و فضاهای عمومی، سالمندان را به یکی از آسیب‌پذیرترین گروه‌های شهری تبدیل کرد. تجربه این دوران نشان داد که محیط شهری و کیفیت سازمان‌یافتگی خدمات، نقشی تعیین‌کننده در میزان آسیب‌پذیری یا تاب‌آوری سالمندان ایفا می‌کند.

با ورود به دوره پسا کرونا، اگرچه بسیاری از محدودیت‌های رسمی برداشته شد، اما پیامدهای اجتماعی و فضایی دوران همه‌گیری به‌طور کامل برطرف نگردید و در بسیاری از شهرها، به‌ویژه شهرهای کوچک و کمتر برخوردار، به‌صورت ماندگار یا دگرگون‌شده تداوم یافت. کاهش سطح اعتماد اجتماعی، تغییر الگوهای استفاده از فضاهای عمومی، تداوم احساس ناامنی در حمل‌ونقل عمومی و تشدید نابرابری در دسترسی به خدمات، از جمله آثاری است که تجربه کرونایی آن‌ها را به دوره پسا کرونا تسری داده است. در چنین شرایطی، توجه به مفهوم «سالمندی سالم» و «پیری در محل» به‌عنوان راهبردی کلیدی برای افزایش تاب‌آوری شهرها در برابر بحران‌های آینده، بیش از پیش اهمیت یافته است (UN-Habitat, 2022).

افزایش جمعیت سالمند، به‌ویژه در شهرهایی که هم‌زمان با چالش‌هایی نظیر مهاجرت‌فرستی، کاهش منابع حیاتی (مانند آب) و پیامدهای بحران‌های زیست‌محیطی و بهداشتی مواجه‌اند، تقاضای فزاینده‌ای برای خدمات بهداشتی، حمل‌ونقل ایمن، فضاهای عمومی مناسب و زیرساخت‌های اجتماعی ایجاد کرده است (UN-Habitat, 2016). شهر زابل به‌عنوان یکی از شهرهای مهاجرفرست ایران، که با بحران کم‌آبی، پدیده گردوغبار و پیامدهای اجتماعی-اقتصادی ناشی از آن روبه‌روست، در دوران شیوع کرونا آسیب‌پذیری مضاعفی را تجربه کرده و آثار این شرایط در دوره پسا کرونا

آمایش فضا و ژئوماتیک

نیز همچنان قابل مشاهده است. از این رو، بررسی وضعیت سالمندان در این شهر، فرصتی مناسب برای تحلیل چگونگی تسری تجربه بحران کرونا به شرایط کنونی و ارزیابی میزان آمادگی شهر برای پاسخ به نیازهای سالمندان فراهم می‌آورد. در این راستا، مفهوم «شهر دوستدار سالمند» به‌عنوان چارچوبی نظری و عملی، بر ایجاد محیط‌هایی تأکید دارد که امکان استقلال، مشارکت فعال، امنیت و کیفیت زندگی سالمندان را در شرایط عادی و بحرانی تضمین کند. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از مدل پیشنهادی کمیسیون اتحادیه اروپا (۲۰۱۸)، که بر آمادگی شهرها برای پاسخ‌گویی به نیازهای سالمندان تمرکز دارد، به بررسی دیدگاه سالمندان شهر زابل نسبت به مؤلفه‌های شهر دوستدار سالمند می‌پردازد. هدف اصلی پژوهش، شناسایی اهمیت نسبی شاخص‌ها و تحلیل این پرسش محوری است که تجربه زیسته سالمندان در دوران شیوع کرونا چگونه به ادراک آنان از کیفیت زندگی شهری در دوره پساکرونا شکل داده است. بر این اساس، تحقیق تلاش می‌کند به پرسش‌هایی نظیر: «محیط شهری مناسب برای سالمندان در شرایط پساکرونا چه ویژگی‌هایی دارد؟»، «سالمندان چگونه می‌توانند پس از تجربه بحران کرونا، زندگی فعال و سالمی در شهر داشته باشند؟»، «چه سازوکارهایی برای یکپارچه‌سازی خدمات مراقبتی ضروری است؟» و «آیا و چگونه کارآفرینی سالمندان می‌تواند به‌عنوان راهبردی برای افزایش تاب‌آوری شهری مطرح شود؟» پاسخ دهد.

۲. پیشینه تحقیق

تحقیقات مربوط به شهرهای دوستدار سالمند چند سالی است که به صورت مستمر مورد تأکید و توجه بوده‌است. ظاهراً، اولین مجموعه‌ای که به محیط‌های دوستدار سالمند توجه نمود، سازمان جهانی بهداشت (۲۰۰۲) بود. این سازمان، وقتی دید که سرعت رشد شهرنشینی و جمعیت سالمند به سطح نگران‌کننده‌ای رسیده‌است، مجموعه‌ای از فعالیت‌های مشخص و دقیق را برای مدیریت این مهم مدنظر قرار داد. در این تحقیقات، کلیدی‌ترین مفهوم، سالمندی فعال بود. برای رسیدن به این هدف، همین سازمان (۲۰۰۷) اعلام کرد که استراتژی‌ها و ابتکارات مهمی بایستی مدنظر باشد تا سالمندان نه تنها بتوانند در شهرها زندگی کنند، بلکه یکی از نقش‌آفرینان اصلی این محیط‌ها تلقی شوند. گیلروی^۱ (۲۰۰۸)، در بررسی‌های خود بر شرایط محیطی تمرکز نموده و عنوان داشت که این بعد به ویژگی‌های معماری شهر مربوط است. در همین دوره، دمیریس و هنسل^۲ (۲۰۰۸)، استفاده از فناوری‌های پیشرفته و اثر آن در کیفیت زندگی سالمندان را خاطرنشان کردند. بوفل^۳ و همکاران (۲۰۱۲) اصطلاح «پارادوکس مشارکت محله»^۴ را مطرح نمودند و نشان دادند که سالمندان کمتر در روند برنامه‌ریزی و مدیریت شهر مشارکت دارند. در ادامه، گرین^۵ (۲۰۱۳)، طراحی و ساماندهی بخش معماری و یا کالبدی شهر را زمانی دقیق و هدفمند دانست که فرصت زندگی فعال و جا به جایی آزادانه و مستقل سالمندان را ممکن سازد. بعدها، سازمان بهداشت جهانی (۲۰۱۷)، نشان داد که اگر این بخش به درستی و با هدف تسهیل زندگی همه شهروندان به خصوص سالمندان صورت گیرد، امکان لذت بردن از فضاهای باز و تعامل

-
1. Gilroy
 2. Demiris & Hensel
 3. Buffel
 4. Paradox of Neighbourhood Participation
 5. Green

اجتماعی بیشتر و بهتر، ممکن خواهد شد. در ادامه همین روند، کمیسیون اروپا^۱ (۲۰۱۸)، تحقیقات مهم و اساسی را مورد توجه قرار داده و بر پتانسیل‌های اقتصادی سالمندان تمرکز نمود و مشخص ساخت که این گروه نه تنها نبایستی سربار جامعه باشند، بلکه باید خود فعالانه در روند تولید نقش آفرینی کنند. در تحقیقات اسکوگلیو^۲ و همکاران (۲۰۱۹) عنوان شد که در کنار شرایط بهداشتی، فناوری‌های پیشرفته به دلیل ارائه خدمات از راه دور، ابعاد دیگری از زندگی سالمندان را ارتقا می‌دهد. در تحقیقات جدیدتر، سازمان بهداشت جهانی (۲۰۲۰)، جایگاه ویژه‌ای را به مسئله دانش و مهارت لازم برای یک زندگی فعال و سالم، داده‌است. مطابق همین تحقیقات، پیری سالم، فرآیند توسعه و حفظ توانایی عملکردی، تعریف می‌شود که رفاه مناسب را در سنین بالا تضمین می‌نماید. فوگلیا و پونتارولو^۳ (۲۰۲۱) در تحقیقات خود نشان دادند که اغلب شهرها، به خصوص شهرهای بزرگتر، شرایط مناسبی برای سالمندان فراهم نکرده‌اند. سازمان ملل (۲۰۲۲) در تحقیقات اخیر خود، داشتن برنامه‌های احتمالی برای حمایت از آسیب‌پذیرترین گروه‌ها به خصوص سالمندان، در شرایط بحرانی را مورد تاکید قرار داده‌است. وانگ^۴ و همکاران (۲۰۲۳)، نشان دادند که در شرایط بحرانی به خصوص بیماری‌های همه‌گیر، جا به جایی فعال، به ویژه دوچرخه‌سواری به شکل معناداری کاهش پیدا نموده و سلامت و بهزیستی سالمندان را به مخاطره می‌اندازد. در بررسی‌های وی^۵ و همکاران (۲۰۲۴)، یکی از اصول اساسی شهر دوستدار سالمند، قابلیت پیاده‌روی عنوان شده‌است. از دید این گروه، سالمندان زمانی ترغیب می‌شوند از خانه خارج شده و در فضاهای اجتماعی و شهری حضور پیدا نمایند که از قابلیت پیاده‌روی خیابان‌ها مطمئن باشند. در ادامه همین بررسی‌ها، هی^۶ و همکاران (۲۰۲۵)، نشان دادند که مهم‌ترین نیاز عابران پیاده سالمند، ایمنی و پس از آن به ترتیب جذابیت، راحتی و تداوم هستند و تا این شرایط فراهم نگردد، شهرها محیط مناسبی برای حضور و مشارکت سالمندان تلقی نخواهند شد.

تحقیقات مربوط به شهر دوستدار سالمند در ایران خیلی زیاد نیست و در سال‌های اخیر آغاز شده است. در این زمینه برخی از نویسندگان فعالیت بیشتری داشته‌اند که به تعدادی از مهمترین آنها اشاره می‌گردد. به عنوان مثال، ایرانشاهی و قلعه‌نویی (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی میزان مطابقت فضاهای شهری با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی خیابان چهارباغ عباسی اصفهان)» عنوان داشتند که دسترسی به سرویس‌های بهداشتی، دسترسی به حمل و نقل عمومی و دسترسی به فضاهای سبز، مطلوب‌ترین شاخص‌ها برای دسترسی به شهر دوستدار سالمند قلمداد می‌شوند. نصیری هنده خاله و همکاران (۱۳۹۷)، در تحقیق خود با نام «بررسی تاثیر مولفه‌های کالبدی و اجتماعی بر تحقق‌پذیری شهر دوستدار سالمند؛ مطالعه موردی: شهر رشت» نشان دادند که شاخص فضای عمومی و ساختمان‌ها، بالاترین موقعیت را در بین سایر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند کسب کرده‌اند. حسنتقی زاده و همکاران (۱۳۹۹)، در

1. European Commission
2. Scoglio
3. Foglia & Pontarollo
4. Wang
5. Wei
6. He

پژوهشی به نام «تحلیل مکانی و ارزیابی فضاهای شهری از منظر شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: منطقه ۶ شهر تهران)» نتیجه‌گیری نمودند که با توجه به وضعیت مادی خانوارها و توزیع آنها در سطح منطقه، شاخص شهر سالمند دارای تغییرات مشخص و شدیدی است. آرای و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای تحت عنوان «ارزیابی میزان رضایتمندی از تحقق ابعاد شهر دوستدار سالمند از منظر اجتماع محلی (مطالعه موردی: منطقه ۳ کلانشهر کرج)»، خاطر نشان کردند که در بین شاخص‌های شهر دوستدار سالمند، حمل و نقل و دسترسی بالاترین جایگاه را داشته‌است. غلامی و همکاران (۱۴۰۱)، در بررسی خود با عنوان «سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مورد مطالعه: شهر برازجان)» نشان دادند که اصلی‌ترین شاخص‌های شهر دوستدار سالمند عبارتند از فضاهای عمومی و ساختمان‌ها، حمل‌ونقل، مسکن، خدمات پزشکی و بهداشتی، تکریم سالمندان و احترام اجتماعی، مشارکت اجتماعی و امور فرهنگی و رفاهی. امینی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «تبیین مؤلفه‌های فضای شهری ویژه‌ی سالمندان با رویکرد روان‌شناسی محیطی (مطالعه موردی: منطقه ۸ شهر شیراز)» دست به اثبات اهمیت مؤلفه‌های اجتماعی در کنار مؤلفه‌های ساختار فضایی زدند. مطالعه صابری‌فر (۱۴۰۲)، با عنوان «ارزیابی نتایج عملی سیاست‌گذاریها در حوزه شهرهای دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای ایران» نشان داد که سیاست‌های مدنظر در حوزه شهرهای دوستدار سالمند، در اغلب موارد به اهداف مورد نظر نرسیده و این امر نشانگر آن است که یا شاخص‌ها دقیق انتخاب نشده‌است و یا همپوشانی رویکردها به درستی مدنظر نبوده‌است. عابدینی و همکاران (۱۴۰۳)، نشان دادند که با بهبود کیفیت زیرساخت‌ها، افزایش تعداد خدمات نزدیک به محلات و توزیع عادلانه امکانات شهری، امکان ارتقای سطح دسترسی سالمندان و افزایش استقلال و مشارکت اجتماعی آنان فراهم می‌شود. آنها تاکید دارند که پیاده‌سازی رویکرد شهر ۱۵ دقیقه‌ای می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی سالمندان در ارومیه منجر شود و در عین حال، با کاهش نابرابری‌های شهری و ارتقای عدالت اجتماعی، گامی مؤثر در راستای توسعه پایدار باشد. ابراهیمی‌پور و همکاران (۱۴۰۴)، در تحقیقی تحت عنوان «مروری بر پژوهش‌های شهر دوستدار سالمند با روش فراتحلیل محتوا»، نتیجه‌گیری کردند که قریب به اتفاق شهرهای ایران مناسب زندگی مستقل، توأم با سلامتی برای سالمندان نمی‌باشند. این روند در کاری‌های گرمی و وفایی (۱۴۰۳)؛ پیوسته‌گر و مرادی (۱۴۰۱) و دیگران هم به شکل غیر مستقیم دنبال شده‌است. تقریباً تمامی کلانشهرهای کشور با معضل عدم تناسب امکانات و خدمات شهری با نیازهای جمعیت رو به رشد سالمندان دست به گریبانند. مطالعات صورت گرفته از منظر کمی و کیفی نیز فاقد عمق و دقت کافی بوده؛ در نتیجه، امکان تعمیم نتایج برای دیگر کانون‌های شهری کشور فراهم نمی‌باشد.

همان‌طور که از مختصر فوق بر می‌آید، در اغلب تحقیقات صورت گرفته تاکنون تنها بخشی از سوالات مطرح در این زمینه مورد تاکید بوده و به طور مشخص کارآفرینی، مشارکت سالمندان در برنامه‌ریزی و محیط‌های دوستدار سالمند کمتر مدنظر بوده‌است. در حقیقت، سرعت روند پیروی در سطح جهان، به یک نگرانی مهم با پیامدهای اقتصادی و اجتماعی قابل توجه بدل گردیده‌است. این در حالی است که تحقیقات قبلی عمدتاً به شرایط اجتماعی و کالبدی در سطوح کلان توجه داشته‌اند. به همین دلیل در این مطالعه ضمن بهره‌گیری از شاخص‌های قبلی، این مولفه‌ها هم طرف توجه قرار گرفت.

آمایش فضا و ژئوماتیک

۳. مبانی نظری

از نگاه منابع هنجارگذاری اجتماعی، تامین سلامت و رفاه همه شهروندان و از جمله سالمندان ضرورتی غیر قابل انکار است. اما این مهم در اغلب شهرها و از جمله شهرهای ایران جدی گرفته نشده است (ابراهیمی‌پور، ۱۴۰۴: ۸۰). در حقیقت، شهرهای کنونی نه تنها به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مناسب زندگی سالمندان تلقی نمی‌شوند، بلکه شرایط محیطی آنها نیز برای تامین این هدف، آماده نگردیده است. این در حالی است که بسیاری از محققان عقیده دارند که ویژگی‌های محیطی محله، نقش کلیدی در فراهم آمدن شهرهای دوستدار سالمند، بر عهده دارند و این شرایط در شهرهای متوسط و به خصوص آنانی که با شرایط سخت و مهاجرفرستی بالایی روبرو هستند، اولویت بالاتری را به خود اختصاص می‌دهند. علاوه بر این، زمانی محیط برای سالمندی فعال و سالم فراهم می‌آید که امکانات ورزشی، هوای تمیز و خدمات ضروری در دسترس باشد. این مجموعه از جمله شاخص‌های مهم زیست‌پذیری شهرها محسوب می‌شوند (صابری‌فر، ۱۴۰۲: ۹۳). در واقع، اگر شرایط کنونی شهرهای ایران بر اساس این شاخص‌ها مورد ارزیابی قرارگیرد، کمبودها و نواقص مشخص شده و امکان اصلاح و یا بهبود آنها ممکن خواهد بود.

سازمان‌ها و نهادهای فعال در حوزه آماده سازی محیط‌های شهری برای زندگی سالمندان، بر این باورند که چهار بُعد اصلی در این زمینه اهمیت حیاتی دارند. در این مجموعه، بُعد اول، محیط‌های دوستدار سالمند است. محیط‌هایی که با حفظ ظرفیت ذاتی فرد (تحرك، شناخت، سرزندگی، بینایی و شنوایی) نسبت به توانمندسازی سالمندان اقدام می‌کنند (WHO, 2017: 21). به همین دلیل، در دستور کار ۲۰۳۰ توسعه پایدار، دولت‌ها ملزم شدند که شهرها و سکونتگاه‌های انسانی را به نحوی طراحی کنند که دسترسی به فضاهای سبز و عمومی امن، فراگیر و متناسب با نیاز همه گروه‌ها، به ویژه سالمندان، تضمین گردد. گرچه موفقیت در این حوزه چندان نبوده (Buffel et al., 2012: 597) و اصطلاح «پارادوکس مشارکت محله»^۱ از همین دوره مطرح شد. این عبارت نشانگر آن است که افراد مسن، بیشترین زمان را در محلات شهری سپری می‌کنند، اما در تصمیم‌گیری‌های این حوزه مشارکت اندکی دارند (European Commission, 2021: 31).

بعد دوم، به مسئله دانش و مهارت لازم برای یک زندگی فعال و سالم، اختصاص دارد. اساساً، پیری سالم را فرآیند توسعه و حفظ توانایی عملکردی، تعریف می‌کنند و همین شرایط است که رفاه مناسب را در سنین بالا تضمین می‌نماید (WHO, 2020: 1). در این معنا، توانایی عملکردی، ظرفیت ذاتی فرد را مشخص می‌کند (Araujo de Carvalho et al., 2017: 6) که به ویژگی‌های محیط حمایتی و تعاملات مرتبط با آن بستگی دارد. این مقوله، در برگیرنده معنایی فراتر از امید به زندگی طولانی و بدون هر نوع بیماری یا اختلال است و مشارکت، مولفه بسیار مهمی در این زمینه محسوب می‌شود (Fernandez-Mayoralas et al., 2015: 1031). در واقع، حضور در فعالیت‌های مختلف، سلامت جسمی و روانی سالمندان را ارتقا بخشیده و کیفیت زندگی آنان را ممکن می‌سازد و در نهایت

1. Paradox of Neighbourhood Participation

آمایش فضا و ژئوماتیک

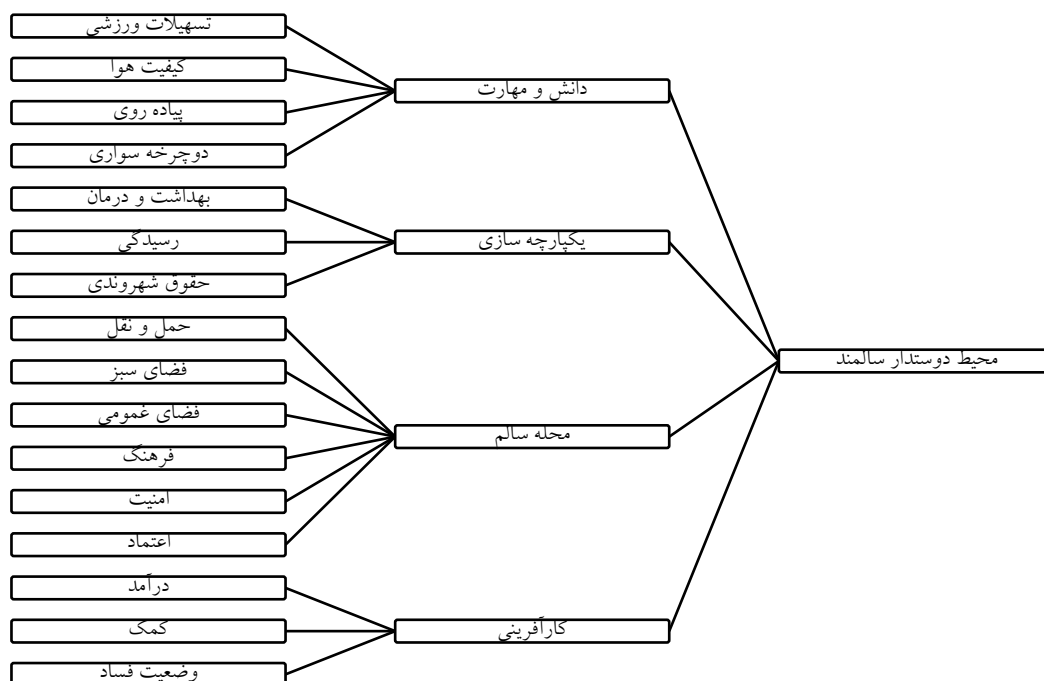
احساسات مثبت به خصوص استقلال، عزت نفس، موفقیت و امید به آینده را در آنان تقویت می‌کند (Roberson & Sala, 2014: 124). چنین افرادی، فعال‌تر و شادتر بوده و از سلامت روان بالاتری برخوردار خواهند بود (et al., 2019: 13). روندی که در نهایت به حفظ تعادل و انعطاف‌پذیری و قدرت بدنی بالاتر منجر می‌گردد (Orsega-Smith et al., 2012: 61). این مهم، آثار و پیامدهای مثبت بسیاری دارد که یکی از آنها کاهش بروز بیماری‌های قلبی و عروقی می‌باشد (Petrella et al., 2005: 694). در واقع، وضعیت سلامت سالمندان، بر آسیب‌پذیری آنها در برابر بیماری‌های جدی، اثرگذار بوده و این گروه، سریع‌تر به بهبودی، سلامت و رفاه طولانی‌مدت دست پیدا می‌کنند (WHO, 2020: 16).

بعد سوم، تامین خدمات یکپارچه و ارتقای ارتباطات می‌باشد. چرا که با افزایش تعداد سالمندان، هزینه‌های فردی و عمومی، به ویژه در حوزه بهداشت و درمان افزایش پیدا می‌کند. به همین دلیل، با استفاده از فناوری‌های پیشرفته، کیفیت زندگی سالمندان بهتر خواهد شد (Demiris & Hensel, 2008: 33). در کنار شرایط بهداشتی، به دلیل ارائه خدمات از راه دور، ابعاد دیگری از زندگی این افراد ارتقا پیدا می‌کند (Peek et al., 2017: 8) و از این طریق، ارتباط بلادرنگ با مراقبان در کمترین زمان و هزینه فراهم می‌گردد (Alexandru & Ianculescu, 2017: 433). اصولاً، بهره‌مندی از فناوری‌های جدید، به خصوص برای سالمندانی که توانایی‌های فردی آنها به شدت دچار افت شده‌است، ضرورتی غیر قابل انکار است (WHO, 2017: 14). البته باید به این نکته توجه کرد که سالمندان، ضعف‌های اساسی در زمینه بینایی و شنوایی و گاهی شناختی دارند. به همین دلیل، باید تنگناهای مورد اشاره و پیش‌بینی‌های لازم برای رفع آنها را مدنظر داشت.

بعد چهارم، کارآفرینی در سنین بالا یا آن چیزی است که از آن با عنوان «کارآفرینان نقره‌ای»^۱ یاد می‌کنند. البته در این روند اجتماعی وجود ندارد. مثلاً، شوت^۲ و همکاران (۲۰۱۷)، معتقدند که سالمندان کمترین اعتماد به نفس را برای شروع و اداره یک کسب و کار دارند. ایزل و روگوف^۳ (۲۰۱۴) هم اطلاعات کارآفرینان مسن‌تر در مورد صنعت را اندک و درک شهودی آنان را در سطحی نمی‌دانند که تصمیمات مناسب را اتخاذ نمایند. گرچه کر^۴ و همکاران (۲۰۱۷)، دریافتند که عوامل دافعه و جاذبه هر دو بر تصمیم سالمندان در زمینه مشارکت در روند کارآفرینی موثر است. در این مفهوم، دافعه شامل چشم‌انداز پایین اشتغال با دستمزد و حقوق نازل و مشکلات مالی مربوط به فقدان مزایای اجتماعی به شکل حقوق بازنشستگی، می‌باشد (Garrouste & Perdrix, 2021: 13)؛ اما جاذبه، ویژگی‌های مثبتی چون خوداشتغالی، انعطاف‌پذیری در زمینه ساعات و ایام کار، فراهم شدن فرصت برای بهره‌مندی از توانایی‌های ذهنی، احساس فایده‌مندی و استقلال به لحاظ اجتماعی را شامل می‌شود. کارآفرینی به خصوص در وضعیت‌های بحرانی، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. چرا که در این شرایط، درآمد کاهش یافته و مشکلات مالی افزایش می‌یابد. در این میان، سالمندان، نیاز بیشتری به حمایت دارند. مطابق شرح ارائه شده در فوق، مدل نظری تحقیق کنونی را می‌توان به شکل

-
1. Silverpreneurs
 2. Schött
 3. Isele & Rogoff
 4. Kerr

زیر ترسیم نمود (شکل ۱).

شکل ۱. چارچوب نظری تحقیق

Figure 1. Theoretical framework of the research

منبع: بر اساس پیشینه و مبانی نظری پژوهش

۴. روش

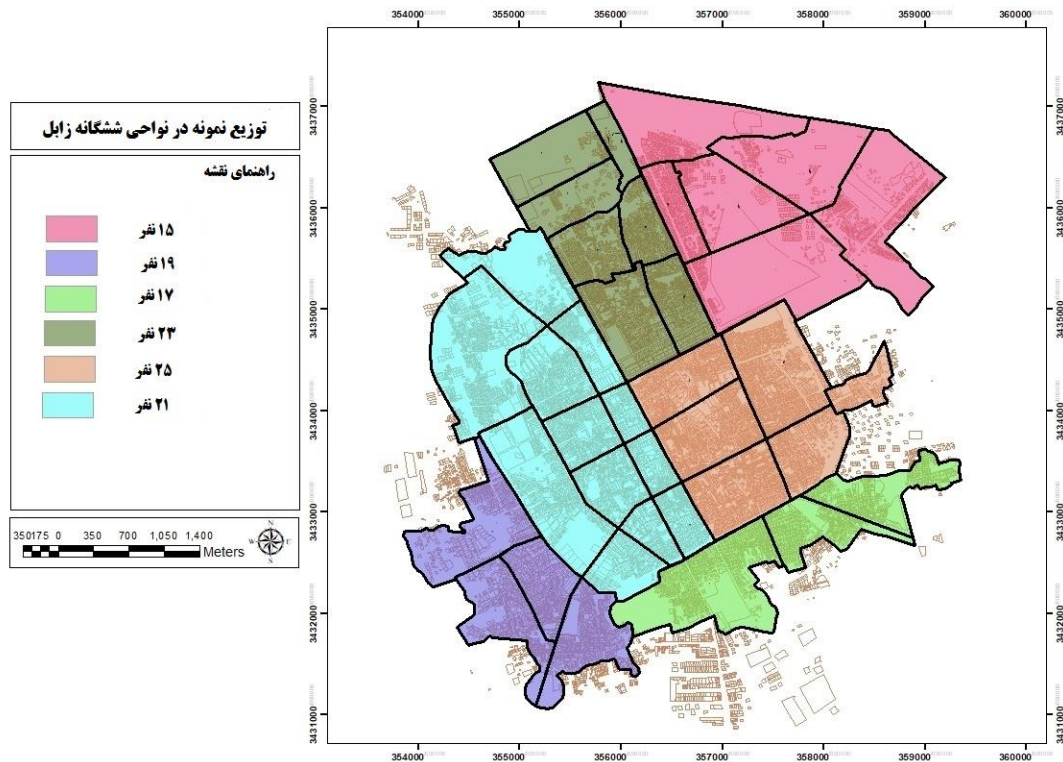
این مطالعه به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام شد و داده‌های آن از جمعیت سالمند شهر زابل در سال ۱۴۰۳ جمع‌آوری شد. هدف اصلی بررسی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در دوره پسا کرونا و تحلیل تفاوت‌های ناحیه‌ای در تجربه سالمندان بود. داده‌ها از طریق پرسشنامه میدانی با تمرکز بر کیفیت زندگی شهری و رضایت سالمندان جمع‌آوری شد و ۱۲۰ مصاحبه کامل بین فروردین تا مرداد ۱۴۰۳ انجام شد.

نمونه‌گیری به شیوه تصادفی طبقه‌ای انجام شد، به این صورت که هر منطقه و محله شهر زابل بر اساس جمعیت کل و تعداد سالمندان، سهم مشخصی از نمونه‌ها را دریافت کرد. توزیع فضایی نمونه‌ها به تفکیک نواحی و محله‌ها در شکل ۲ نمایش داده شده است.

متغیرها و ابزار تحلیل

متغیر وابسته: ارزیابی ذهنی سالمندان از زیست‌پذیری شهری برای سالمندان با پاسخ دوجویی بله/خیر: «شهری که من در آن زندگی می‌کنم مکان مناسبی برای سالمندان است».

آمایش فضا و ژئوماتیک

شکل ۲. توزیع نمونه در محلات ششگانه شهر زابل

Figure 2. Sample distribution in six neighborhoods of Zabol city

منبع: یافته‌های تحقیق

متغیرهای مستقل شامل چهار دسته اصلی هستند:

محیط فیزیکی و ساخته‌شده: رضایت از فضاهای عمومی، پیاده‌روها، میدان‌ها، فضاهای سبز و فرهنگی

(Romero-Ortuno et al., 2010; Buffel et al., 2012; Kabisch et al., 2021)

اطلاعات و مهارت‌ها برای زندگی سالم و فعال: پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری، ورزش و فعالیت بدنی سالمندان

(Okubo et al., 2014; Leyland et al., 2019)

خدمات مراقبتی یکپارچه و بهبود ارتباطات: رضایت از مراکز درمانی، زمان پاسخگویی نهادهای عمومی،

دسترسی به خدمات و رویه‌های اداری (Beaglehole et al., 2003; UN DESA, 2012; Vigoda-Gadot,)

(2000)

امکان کارآفرینی سالمندان و پشتیبانی مالی: درآمد خانوار، دریافت کمک‌های مادی، فساد اداری و شبکه‌های

حمایتی (Schøtt et al., 2017; Bagautdinova et al., 2013)

مدل‌های آماری

برای تحلیل داده‌ها از مدل‌های احتمال خطی (LPM)، لوجیت با اثرات ثابت، مدل ترکیبی خطی و مدل ترکیبی

لوجیت با اثرات تصادفی استفاده شد. یک نمونه مدل به صورت زیر تعریف گردید:

آمایش فضا و ژئوماتیک

$$y_{i,j,c} = b_0 + b_1x_{i,j,c} + b_2A_{i,j,c} + b_3B_{i,j,c} + b_4C_{i,j,c} + b_5D_{i,j,c} + \varepsilon$$

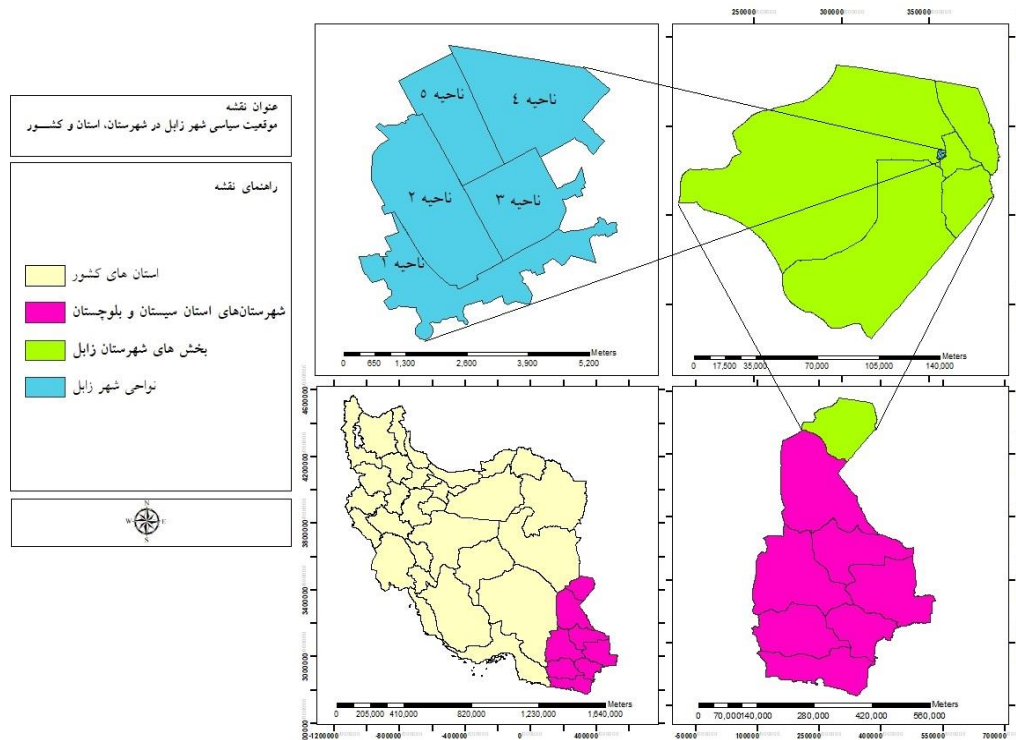
در این معادله y متغیر هدف است که اگر پاسخ دهنده i که در محله j از منطقه c زندگی می کند، آن را مناسب بدانند، برابر با یک و در غیر این صورت برابر با صفر است. $A_i, B_i, C_i, D_i, c, j, c, j, c, j, c$ به ترتیب بردارهای پیش بینی کننده های مربوط به محیط ساخته شده مناسب برای سالمندان، اطلاعات و مهارت در دسترس برای زندگی فعال و سالم، خدمات مراقبتی یکپارچه و بهبود پیوندها و امکان کارآفرینی سالمندان می باشند. در این معادله، ضرایب b_1, b_2, \dots, b_5 نیز باید تخمین زده شوند. ε برداری از باقیمانده های $i.i.d$ است. علاوه بر این، بردار $X_{i,j,c}$ شامل مجموعه ای از ویژگی های اجتماعی-اقتصادی مانند جنسیت فرد، سطح تحصیلات و ترکیب خانوار (وجود فرزندان) می باشد.

۵. محدوده مورد مطالعه

این بررسی در شهر زابل انجام شد. شهر زابل از نظر موقعیت نسبی در گوشه جنوب شرقی ایران واقع گردیده و از نظر موقعیت مطلق در ۶۱ درجه و ۲۹ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۱ دقیقه عرض شمالی استقرار دارد (شکل ۳). این شهر، مطابق سرشماری ۱۳۹۵ حدود ۱۳۵ هزار نفر جمعیت داشته و در بین شهرهای ایران در جایگاه هفتم از نظر جمعیت قرار گرفته است. نکته بسیار مهم آن که آمار و اطلاعات دقیقی در ارتباط با این شهر وجود ندارد. به عنوان مثال، استانداری سیستان و بلوچستان در بخش معرفی منطقه سیستان اعلام نموده است، شهرستان زابل دارای دو شهر (زابل و بنجار) و به عنوان مرکز سیستان، دارای ۱۷۱۹۴۰ نفر جمعیت است که از این تعداد ۱۳۷۷۲۲ نفر آن در شهر زابل، ۴۰۸۸ نفر آن در شهر بنجار و ۳۰۱۳۰ نفر آن در ۷۸ آبادی بزرگ و کوچک در بخش مرکزی استقرار دارند. اما مرکز آمار ایران در همین سال جمعیت شهر زابل را ۳۵۴۰۱ خانوار و ۱۳۴۹۵۰ نفر و شهر بنجار را به ترتیب ۱۰۲۷ خانوار و ۳۷۶۰ نفر جمعیت اعلام نموده است. در این سرشماری، جمعیت شهرستان زابل ۱۶۵۶۶۶ نفر در قالب ۴۳۷۰۱ خانوار گزارش شده است. در سال مورد اشاره، جمعیت استان ۲۷۷۵۰۱۴ نفر و شامل ۷۰۴۸۸۸ خانوار اعلام گردیده است، اما نسبت جمعیت شهر زابل از جمعیت استان، توسط سایر محققان، بسیار متفاوت گزارش شده است. مثلاً، جمعیت شهر زابل در سال ۱۳۸۵ دقیقاً ۱۳۶۹۵۶ نفر اعلام گردیده است. مطابق این آمار، از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ حدود ۲ هزار نفر از جمعیت شهر زابل کاسته شده است و این امر نشان می دهد که این شهر یکی از کانون های مهاجر فرست ایران به شمار می آید (صابری فر و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۳).

به طور کلی وضعیت جمعیت سالمند زابل را می توان به صورت ترکیبی چنین تبیین کرد، از لحاظ کمی، گروه سالمندی قابل توجهی وجود دارد که در محلات توزیع نسبتاً یکسانی داشته و نمونه پژوهش (۳۸۲ نفر) نشان دهنده تنوع نیازها و ضعف های ساختاری در برآورده سازی آنها است؛ از لحاظ کیفی، سالمندان با چالش هایی چون تنهایی اجتماعی، آسیب پذیری زیست محیطی، نابرابری در دسترسی به خدمات و ضعف های نهادی مواجه اند. این ترکیب، نیاز به مداخلات هدفمند و سیاست های ناظر بر بهبود همزمان شاخص های کمی (افزایش ظرفیت خدمات، توزیع عادلانه منابع) و کیفی (تقویت مشارکت اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی و تاب آوری نهادی) را برجسته می سازد.

آمایش فضا و ژئوماتیک

شکل ۳. موقعیت زابل در ایران، استان سیستان و بلوچستان و شهرستان زابل

Figure 3. Location of Zabol in Iran, Sistan and Baluchestan Province and Zabol County

منبع: یافته‌های پژوهش

۶. یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تجربه دوران شیوع کرونا، اثرات ماندگار و مشخصی بر ادراک سالمندان از کیفیت زندگی شهری در دوره پساکرونا بر جای گذاشته است. جدول (۱) نتایج مدل‌های LPM، لوجیت و مدل‌های ترکیبی را نشان می‌دهد. به طور کلی، هفت دسته ویژگی مورد بررسی در شاخص اول، یعنی «شکل‌گیری محیط دوستدار سالمند»، همبستگی معناداری با مناسب بودن شهر برای سالمندان دارند، اما نکته کلیدی تفاوت آنها نسبت به وضعیت پیش از شیوع کرونا است.

جدول ۱. عوامل موثر در شکل‌گیری شهرهای دوستدار سالمند

Figure 1. Factors affecting the formation of age-friendly cities

آمیخته لوجیت		آمیخته خطی		لوجیت		LPM		شرح
معنی‌داری	ضریب	معنی‌داری	ضریب	معنی‌داری	ضریب	معنی‌داری	ضریب	
۰/۱۸۴	-۱/۰۶۲	۰/۰۲۲	۰/۳۵۳	۰/۲۸۰	-۱/۵۳۷	۰/۰۴۰	۰/۲۹۲	مقدار ثابت

آمایش فضا و ژئوماتیک

خصایص اقتصادی-اجتماعی								
۰/۰۵۲	-۰/۰۷۰	۰/۰۰۵	-۰/۰۰۶	۰/۰۵۲	-۰/۰۷۱	۰/۰۰۵	-۰/۰۰۶	جنسیت
۰/۰۹۴	۰/۱۴۰	۰/۰۱۰	۰/۰۱۸	۰/۰۹۵	۰/۱۳۳	۰/۰۱۰	۰/۰۱۷	بی‌فرزند
۰/۳۶۸	۰/۵۴۳	۰/۰۳۹	۰/۰۵۹	۰/۳۷۰	۰/۰۵۴	۰/۰۳۹	۰/۰۵۹	فرزند ۲۵-
۰/۰۸۰	۰/۱۱۵	۰/۰۱۲	۰/۰۱۵	۰/۱۱۶	۰/۰۲۲	۰/۰۱۳	۰/۰۰۵	فرزند ۲۵+
۰/۰۴۵	۰/۰۷۰	۰/۰۰۷	۰/۰۱۴	۰/۰۷۱	۰/۰۹۳	۰/۰۰۷	۰/۰۱۵	سواد تا کارشناسی
۰/۰۷۲	۰/۰۴۶	۰/۰۰۷	۰/۰۰۹	۰/۰۷۳	۰/۰۶۴	۰/۰۰۷	۰/۰۱۲	سواد بالاتر از کارشناسی
دانش و مهارت زندگی سالم و فعال								
۰/۰۶۷	۰/۱۶۴	۰/۰۰۷	۰/۰۲۶	۰/۰۶۸	۰/۱۵۷	۰/۰۰۷	۰/۰۲۴	حمل و نقل
۰/۱۶۱	۰/۰۷۵	۰/۰۰۸	۰/۰۲۲	۰/۰۷۶	۰/۱۲۳	۰/۰۰۸	۰/۰۲۳	فرهنگی
۰/۰۶۸	۰/۱۶۰	۰/۰۰۷	۰/۰۲۶	۰/۰۶۹	۰/۱۶۱	۰/۰۰۷	۰/۰۲۶	فضای سبز
۰/۰۶۵	۰/۲۷۸	۰/۰۰۷	۰/۰۴۳	۰/۰۶۵	۰/۲۷۹	۰/۰۰۷	۰/۰۴۳	فضای عمومی
۰/۳۰۴	۰/۰۶۰	۰/۰۴۱	۰/۰۰۸	۰/۲۹۲	۰/۰۶۱	۰/۰۰۶	۰/۰۲۷	ایمنی
۰/۰۵۹	۰/۳۰۰	۰/۰۰۶	۰/۰۴۲	۰/۰۵۹	۰/۲۸۸	۰/۰۰۶	۰/۰۴۱	اعتماد
۰/۰۷۶	۰/۵۵۵	۰/۰۰۹	۰/۱۰۰	۰/۰۷۷	۰/۵۶۱	۰/۰۰۹	۰/۱۰۰	همسایگان
ارتباطات و خدمات یک پارچه								
۰/۰۷۱	۰/۲۰۵	۰/۰۰۸	۰/۰۲۸	۰/۰۷۲	۰/۲۰۳	۰/۰۰۸	۰/۰۲۷	ورزشی
۰/۰۸۷	۰/۰۵۹	۰/۰۰۸	۰/۰۰۸	۰/۰۵۸	۰/۲۴۰	۰/۰۰۶	۰/۰۳۴۵	کیفیت هوا
۰/۰۵۷	۰/۰۸۷	۰/۰۰۵	۰/۰۱۰	۰/۰۵۷	۰/۰۸۹	۰/۰۰۵	۰/۰۱۰	پیاده روی
۰/۰۹۷	۰/۰۲۳	۰/۰۱۰	۰/۰۰۵	۰/۰۹۸	۰/۰۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۰۵	دوچرخه سواری
ارتباطات و خدمات یک پارچه								
۰/۰۶۰	۰/۳۰۳	۰/۰۰۶	۰/۰۴۶	۰/۰۶۱	۰/۲۹۸	۰/۰۰۶	۰/۰۴۴	بهداشت و درمان
۰/۰۶۱	۰/۳۸۱	۰/۰۰۶	۰/۰۵۰	۰/۰۶۱	۰/۳۷۷	۰/۰۰۶	۰/۰۵۰	رسیدگی به درخواست
۰/۰۵۸	۰/۳۰۹	۰/۰۰۵	۰/۰۴۰	۰/۰۵۸	۰/۳۰۹	۰/۰۰۶	۰/۰۳۹	سادگی روال‌ها
کارآفرینی								
۰/۰۶۰	۰/۱۴۳	۰/۰۰۶	۰/۰۲۳	۰/۰۶۱	۰/۱۴۱	۰/۰۰۶	۰/۰۲۲	درآمد خانوار
۰/۰۵۷	۰/۵۱۸	۰/۰۰۶	۰/۰۷۰	۰/۰۵۸	۰/۵۲۰	۰/۰۰۶	۰/۰۷۰	دریافت کمک
۰/۰۶۲	-۰/۲۴۷	۰/۰۰۶	-۰/۰۳۱	۰/۰۶۳	-۰/۲۳۷	۰/۰۰۶	-۰/۰۲۹	وجود فساد
دارد		دارد		دارد		دارد		تأثیرات تصادفی
		۱۲۰		۱۲۰		۱۲۰		تعداد مشاهدات
		۰/۱۷۴		۰/۱۷۴		۰/۱۷۴		آر دو (R ²)

آر دو (R ²) تعدیل شده	۰/۱۶۶	۰/۱۶۶	۰/۱۶۶	۰/۱۶۶
AIC (نیکویی برازش)	۹۳۴۸/۱۰۳	۹۱۶۳/۰۵۰	۹۲۲۷/۵۹۶	۸۷۶۳/۳۲۸

منبع: یافته‌های پژوهش

در شاخص اول، رضایت از محله همچنان متغیر مهمی است، اما داده‌ها نشان می‌دهد که پس از تجربه محدودیت‌های فضایی و اجتماعی دوران کرونا، سالمندان حساسیت بیشتری به کیفیت محله پیدا کرده‌اند. اگرچه محله‌ها پیش از کرونا نیز اهمیت داشتند، اما در دوره پساکرونا، احساس امنیت، دسترسی به خدمات و امکان تعامل با سایر ساکنان، نقش تعیین‌کننده‌ای در افزایش احساس تعلق و کاهش انزوا دارد (Stoeckel & Litwin, 2015). به عبارت دیگر، تجربه کرونا موجب شد که نقش محله در زیست‌پذیری شهر برای سالمندان تقویت شود و حدود ۹/۸ درصد از شکل‌گیری محیط دوستدار سالمند را تبیین کند.

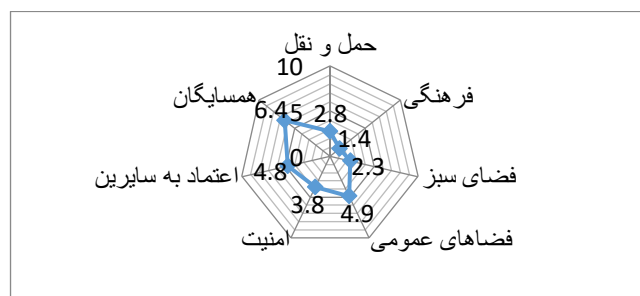
اعتماد اجتماعی میان ساکنان نیز با تجربه کرونا اهمیت بیشتری یافته است. دوران شیوع همه‌گیری کاهش تعاملات حضوری و افزایش انزوا را به همراه داشت؛ بنابراین در دوره پساکرونا، هرچه اعتماد سالمندان به همسایگان و جامعه بیشتر باشد، احتمال مشارکت فعال و بهره‌مندی از خدمات شهری افزایش می‌یابد. این متغیر ۴/۱۲ درصد احتمال شکل‌گیری شهر دوستدار سالمند را افزایش داده و ۴/۶۱ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. پیش از کرونا، اهمیت اعتماد اجتماعی کمتر برجسته بود، زیرا تعاملات روزمره محدودیت نداشت.

در زمینه امنیت شهری نیز تفاوت پساکرونا مشهود است. بحران کووید-۱۹ باعث شد سالمندان نسبت به امنیت در حمل‌ونقل و فضاهای عمومی حساس‌تر شوند؛ بنابراین اهمیت رفع نگرانی‌های امنیتی و تقویت حس امنیت شهری، پس از کرونا بیش از پیش محسوس است. این متغیر احتمال شکل‌گیری شهر دوستدار سالمند را ۲/۶۵ درصد افزایش داده و ۳/۶۱ درصد از واریانس را توضیح می‌دهد.

حمل‌ونقل عمومی، اگرچه پیش از کرونا نیز به‌عنوان زیرساخت مهم مورد توجه بود، اما تجربه محدودیت‌های حرکت در دوران شیوع باعث شد سالمندان پساکرونا به سهولت دسترسی، ایمنی وسایل نقلیه و یکپارچگی خدمات توجه بیشتری داشته باشند. با وجود این، قدرت تبیین‌کنندگی آن هنوز ۲/۸۴ درصد است و نشان می‌دهد که اثر آن نسبت به عوامل دیگر محدودتر است (Mariotti et al., 2021: 41).

فضاهای عمومی و پیاده‌راه‌ها نیز تغییر رویکرد پساکرونا برای سالمندان را نشان می‌دهند. آماده‌سازی پیاده‌روها، محدودسازی خودروها و افزایش فضاهای استراحت، بیش از گذشته در رضایت سالمندان اثرگذار شده‌اند. این تجربه متمرکز بر دوره پساکرونا، ناشی از محدودیت‌های جابه‌جایی و نیاز به حفظ فاصله فیزیکی در دوران شیوع کرونا است. سهم فضاهای سبز و امکانات فرهنگی همچنان محدود است، اما پساکرونا نشان داد که حتی دسترسی به فضاهای سبز زمانی که ایمنی و دسترسی مطلوب نباشد، نمی‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی سالمندان کمک کند (Gehl, 2010: 31; Li et al., 2021: 11; Aspachs et al., 2022: 165).

آمایش فضا و ژئوماتیک

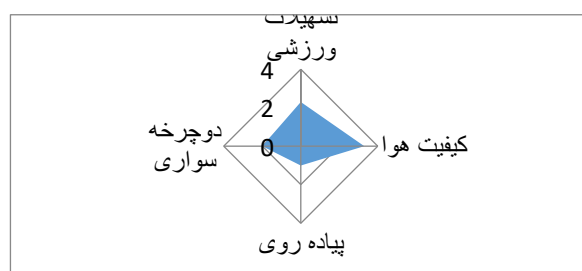

شکل ۳. جایگاه متغیرهای اصلی در شکل‌گیری محیط دوستدار سالمند

Figure 3. The position of the main variables in the formation of an elderly-friendly environment

منبع: یافته‌های پژوهش

در شاخص دوم، دانش و مهارت‌های لازم برای زندگی فعال، تجربه کرونا باعث افزایش اهمیت کیفیت هوا و امکانات ورزشی شده است. آلودگی هوا و گردوغبار که در دوره شیوع تشدید شد، باعث شده سالمندان پساکرونا به این عوامل حساس‌تر شوند و اثر آنها بر کیفیت زندگی افزایش یابد (Coker et al., 2020: 615). پیاده‌روی و استفاده از دوچرخه هنوز اثر آماری معناداری ندارند، اما ورزش‌های هوایی و امکانات ورزشی با ضریب ۲/۱۶ نقش مهمی در حفظ سلامت جسمی و روانی ایفا می‌کنند (Scheele et al., 2019: 1155; WHO, 2015: 70). شاخص سوم، یکپارچه‌سازی خدمات و بهبود ارتباطات، به وضوح پساکرونا را نشان می‌دهد. در دوران کرونا، سالمندان کمتر به اینترنت دسترسی داشتند و سیستم‌های آنلاین پاسخگوی نیازشان نبود. در دوره پساکرونا، افزایش اهمیت روش‌های حضوری و شبکه‌های محلی، اثر مستقیمی بر رضایت آنها دارد و ۵/۷۸ درصد از واریانس متغیر وابسته را توضیح می‌دهد (Walker & Andrews, 2015; UN DESA, 2012: 29; Righi et al., 2011: 131).

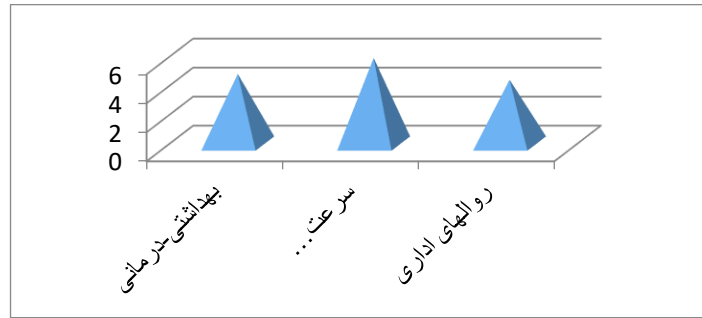

شکل ۴. وضعیت دانش و مهارت لازم برای زندگی سالم و فعالانه

Figure 4. The state of knowledge and skills necessary for a healthy and active life

منبع: یافته‌های پژوهش

در شاخص چهارم، کارآفرینی سالمندان و شبکه‌های حمایتی، تجربه کرونا باعث شده نیاز به حمایت مالی و اجتماعی بیشتر احساس شود. فراهم بودن کمک مادی احتمال شکل‌گیری شهر دوستدار سالمند را تا ۵/۳۹ درصد افزایش می‌دهد، در حالی که ادراک فساد اداری اثر منفی داشته و آن را تا ۳/۱۴ درصد کاهش می‌دهد. تجربه بحران کرونا این اثرات را تشدید کرده است (Gogiu & Gogiu, 2016).

شکل ۵. میزان رضایت از یکپارچه‌سازی ارائه خدمات و بهبود ارتباط

Figure 5. Level of satisfaction with service delivery integration and improved communication

منبع: یافته‌های پژوهش

در نهایت، رضایت از درآمد خانوار همچنان اثر کلی محدودی دارد، اما تفاوت‌هایی در گروه‌های مختلف مشاهده می‌شود. سالمندانی که در خانوارهای بدون فرزند و افراد دارای تحصیلات متوسط هستند، پساکرونا ادراک مثبت‌تری از کیفیت زندگی در شهر دارند (شکل ۶).

شکل ۶. متغیرهای موثر در کارآفرینی سالمندان

Figure 6. Effective variables in elderly entrepreneurship

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل تفاوت‌های ناحیه‌ای

با استفاده از توزیع نمونه‌ها در نواحی مختلف، تحلیل فضایی یافته‌ها امکان‌پذیر شد. نتایج نشان داد: منطقه شمالی (مرکزی): رضایت بالاتر از فضاهای عمومی و دسترسی به خدمات، اما نگرانی‌های امنیتی پساکرونا

آمایش فضا و ژئوماتیک

افزایش یافته است.

منطقه شرقی: کمترین رضایت از دسترسی به خدمات و مشارکت اقتصادی، تأثیر مهاجرت‌فرستی و کمبود زیرساخت‌ها برجسته است.

منطقه غربی: دسترسی به فضاهای سبز و امکانات ورزشی مناسب است، اما اعتماد اجتماعی کمتر از مناطق مرکزی گزارش شد.

منطقه جنوبی: بیشترین آسیب از آلودگی هوا و محدودیت خدمات پساکرونا، نیاز به اقدامات هدفمند در فضاهای باز و حمل‌ونقل عمومی دارد.

این تحلیل فضایی نشان می‌دهد که پیاده‌سازی سیاست‌های شهر دوستدار سالمند باید با توجه به تفاوت‌های ناحیه‌ای و پاشنه‌آشیل‌های هر منطقه انجام شود تا مؤلفه‌های مؤثر بر زیست‌پذیری سالمندان به شکل واقعی در کل شهر تحقق یابند.

۷. بحث

این پژوهش با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر توانمندسازی اقتصادی سالمندان و ارتقای ظرفیت‌های آنها در شهر زابل انجام شد. رویکرد اصلی مطالعه بر پایه نظرسنجی از سالمندان شهر زابل طراحی گردید تا داده‌های میدانی و تجربی برای تحلیل فراهم شود. برای این منظور، چهار شاخص کلیدی در چارچوب نظری شهر دوستدار سالمند مورد ارزیابی قرار گرفت و مداخلات سیاستی ویژه‌ای نیز برای بهبود شرایط پیشنهاد شد. مطابق یافته‌ها، شکل‌گیری شهر یا محیط دوستدار سالمند نیازمند فراهم‌سازی مجموعه‌ای از شرایط و زمینه‌ها است، از جمله:

- تسهیل زندگی فعال و سالم برای سالمندان؛
- یکپارچه‌سازی خدمات شهری و حمایتی در حوزه بهداشت، رفاه و مشارکت اجتماعی؛
- ارتقای تعاملات و ارتباطات اجتماعی در سطح محله و شهر؛
- ایجاد زمینه‌های کارآفرینی و مشارکت اقتصادی سالمندان.

تحلیل داده‌ها نشان داد که در شکل‌گیری شهرهای دوستدار سالمند، شاخص‌های مرتبط با محیط شهری و محله، بیشترین نقش را ایفا می‌کنند و درک سالمندان از «دوستدار بودن شهر» به شدت به کیفیت این محیط‌ها بستگی دارد. این نتیجه با یافته‌های پژوهش‌های پیشین هم‌راستا است و نشان می‌دهد که در شهرهای متوسط و بزرگ، با دسترسی بیشتر به امکانات رفاهی، اهمیت محیط شهری و محله‌ای پررنگ‌تر می‌شود (Eurofound, 2020: 33).

با این حال، یکی از چالش‌های اصلی در این شهرها، موانع دسترسی به فضاها و خدمات شهری است که می‌تواند مانع استفاده کامل سالمندان از امکانات موجود گردد. علاوه بر این، فراهم‌سازی فضاهای عمومی و امکانات فرهنگی نقش کلیدی در ارتقای کیفیت زندگی سالمندان و تجربه محیط دوستدار سالمند دارد. در مقابل، عملکرد متنوع و متعدد محله‌ها در این شهرها و ازدحام ناشی از فعالیت‌های گوناگون، گاهی محدودیت‌هایی برای مشارکت و فعالیت سالمندان

ایجاد می‌کند و توجه ویژه به طراحی محلات متناسب با نیازهای سالمندان را ضروری می‌سازد (Wolday, 2023: 12). در واقع، نتایج این پژوهش تأکید می‌کند که ارتقای توانمندی اقتصادی سالمندان و شکل‌گیری شهر دوستدار سالمند، نیازمند ترکیبی از محیط شهری مناسب، خدمات یکپارچه، فضاهای فعال و فرهنگی و حمایت از کارآفرینی سالمندان است و سیاست‌گذاری‌ها باید تمامی این ابعاد را به صورت هماهنگ در نظر بگیرند.

یافته‌های این بررسی می‌تواند شرایطی را در اختیار مدیران و سیاستگذاران قرار دهد تا وضعیت شهرها به خصوص آنهایی را که از همه‌گیری کووید-۱۹ صدمات زیادی دیده‌اند را دوباره ارتقا بخشد. دلیل چنین مدعایی آن است که در این بررسی، تمامی دستورالعمل‌های تعیین‌شده توسط کمیسیون اروپا (۲۰۱۸) مدنظر بوده و اثر هریک از مولفه‌های ارائه شده در این سند، در شهر مورد بررسی، ارزیابی گردید. به عنوان نمونه، یکی از پارامترهای تعیین شده در ارتباط با رضایت از محله بود که هم بُعد فیزیکی و هم بُعد اجتماعی را در بر می‌گیرد. این آزمون هماهنگ با مقوله «شهر ۱۵ دقیقه‌ای» کارلوس مورنو^۱ بود و بر آن اساس، تعیین شد. در این مورد خاص، میزان رضایت با وضعیت دسترسی به خدمات و امکانات متعددی مدنظر قرار گرفت و تنها به مواد غذایی و داروخانه محدود نشد. مدنظر قرار دادن مجموعه وسیعی از امکانات و تسهیلات باعث می‌شود که وضعیت حس تعلق هم مشخص گردد. چرا که همین حس است که تعاملات اجتماعی با سایرین را تقویت می‌کند. این شرایط در زمینه دسترسی به امکانات ورزشی و گسترش فرهنگ دوچرخه‌سواری یا انجام فعالیت‌های فیزیکی، به خصوص در فضاهای باز نیز مطرح بوده و مشخص می‌سازد که شهر مورد نظر تا چه حد به یک سکونتگاه دوستدار سالمند نزدیک شده‌است (Eurofound, 2020: 29). بدون شک، فراهم بودن این شرایط نه تنها به افزایش عزت نفس کمک می‌کند، بلکه فشار بر سیستم‌های بهداشتی و درمان را نیز کاهش داده و هزینه‌های بخش عمومی به مقدار زیادی تقلیل پیدا خواهد کرد (Cavill et al., 2006: 55).

در این بررسی به وضعیت رضایت از مراکز بهداشتی و درمانی نیز توجه شد. چرا که در شرایط همه‌گیری، درصد افرادی که بستری می‌شوند بیشتر بوده و کمبود پرسنل و تأخیر ارائه امکانات و حتی نادیده گرفتن پروتکل‌ها مطرح می‌شود. در حقیقت، این امکانات بایستی در سطحی فراهم شود که همه یا اغلب سالمندان به این نکته اذعان داشته‌باشند که شهری که من در آن زندگی می‌کنم، مکان خوبی برای سالمندان می‌باشد. این نتایج با یافته‌های کارپنتیری و گویدا^۲ (۲۰۲۱) هماهنگ می‌باشد. این گروه، دریافتند که دسترسی سالمندان به مراکز درمانی در طی همه‌گیری بدتر شده‌است.

۸. نتیجه‌گیری

مطابق یافته‌های این پژوهش، تجربه دوران همه‌گیری کووید-۱۹، اثرات ملموس و ماندگاری بر ادراک سالمندان و کیفیت زندگی شهری در زابل داشته است. داده‌های پرسشنامه نشان می‌دهد که سالمندان پسا کرونا، نسبت به قبل از شیوع بیماری، حساسیت بیشتری به امنیت محله، دسترسی به خدمات و کیفیت فضاهای عمومی دارند. به عنوان مثال، در مناطقی که دسترسی به خدمات پزشکی و اجتماعی محدود بوده یا پیاده‌روها و فضاهای باز ایمن نیستند، سالمندان

1. Carlos Moreno

2. Carpentieri and Guida

تمایل کمتری به حضور در محیط‌های شهری و مشارکت در فعالیت‌های محله‌ای دارند؛ موضوعی که در دوران کرونا شدت یافته و پساکرونا همچنان آثار آن باقی مانده است.

یافته‌ها حاکی است که برای شکل‌گیری یک شهر واقعاً دوستدار سالمند در زابل، لازم است سالمندان امکان کارآفرینی و مشارکت اقتصادی فعال داشته باشند. پرسشنامه نشان داد که فراهم بودن شبکه‌های حمایتی مالی و امکان دریافت کمک‌های مادی در مواقع نیاز، تأثیر مستقیمی بر احساس توانمندی و مشارکت سالمندان دارد؛ سالمندانی که در دوران کرونا با محدودیت‌های اقتصادی و کاهش تعاملات اجتماعی مواجه بودند، پساکرونا بیشتر به چنین حمایت‌هایی وابسته‌اند. به طور مشخص، در مناطقی که دسترسی به خدمات حمایتی محدود بود، افراد مسن تجربه بیشتری از انزوا و وابستگی داشتند و مناطق مرکزی و محله‌های قدیمی که شبکه‌های اجتماعی محلی فعال دارند، توانسته‌اند بخشی از خلأهای پساکرونا را جبران کنند.

یافته‌ها نشان می‌دهند که مدیریت شهری در زابل باید راهکارهای جایگزین برای مواجهه با پیری نیروی کار و نیازهای اقتصادی سالمندان را مدنظر قرار دهد. این امر نه تنها انعطاف‌پذیری سیستم اقتصادی و اجتماعی را افزایش می‌دهد، بلکه تعادل میان زندگی و کار سالمندان را نیز بهبود می‌بخشد. شواهد عینی نشان می‌دهد که سالمندان در محله‌های با دسترسی محدود به بازارهای محلی و خدمات اقتصادی، با کاهش مشارکت اقتصادی مواجه شده‌اند و این وضعیت پساکرونا با تجربه محدودیت‌های دوران کرونا شدت یافته است.

نتایج همچنین نشان داد که محیط نهادی و روابط غیررسمی اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای در اجرای سیاست‌های شهری و سرمایه‌گذاری دارد. سازمان‌ها و نهادهای محلی که توان پاسخگویی سریع و هماهنگی دارند، امکان اجرای برنامه‌های جامع برای سالمندان را فراهم می‌کنند. در مقابل، عدم وجود شبکه‌های ارتباطی محلی و ضعف تعاملات غیررسمی موجب کاهش مشارکت فعال سالمندان در جامعه شده است. یافته‌های پرسشنامه نشان می‌دهد که سالمندان مناطقی که شوراهای و سازمان‌های مردم‌نهاد فعال دارند، مشارکت اجتماعی و رضایت بیشتری از زندگی شهری دارند، به‌ویژه در دوره پساکرونا که تجربه محدودیت‌های حضوری، اهمیت تعاملات محلی را برجسته کرده است.

رتبه‌بندی مولفه‌ها بر اساس پرسشنامه نشان می‌دهد که شاخص‌های محیط فیزیکی، امنیت محله، کیفیت فضاهای عمومی، دسترسی به خدمات و شبکه‌های حمایتی مالی و اجتماعی بیشترین اثر را در شکل‌گیری شهر دوستدار سالمند دارند. این نتایج، در عطف به ویژگی‌های خاص شهر زابل - شامل بحران کم‌آبی، پدیده گردوغبار، مهاجرت فرستی و محدودیت‌های حمل‌ونقل - تبیین شد و نشان می‌دهد که پاشنه‌آشیل‌های شهر پس از کرونا، همچنان نیازمند برنامه‌ریزی ویژه و اقدامات حمایتی هستند.

در ادامه، پیشنهادات سیاستی پژوهش به‌طور مشخص در عطف به یافته‌های حاصل از پرسشنامه ارائه می‌شوند:

۱. ارتقای تاب‌آوری شهری و آمادگی برای بحران‌ها: استفاده از تجربه کووید-۱۹ برای بازنگری در سازوکارهای شهری و تقویت هماهنگی نهادها، افزایش پاسخگویی و انعطاف‌پذیری سیستم‌های شهری، به نحوی که شهرها در مواجهه با بحران‌های مشابه آینده کمتر آسیب‌پذیر باشند.

۲. توانمندسازی اقتصادی سالمندان: فراهم آوردن شبکه‌های حمایتی مالی و زمینه کارآفرینی فعال، به ویژه برای سالمندان با محدودیت اقتصادی، تا بتوانند نیازهای خود را تأمین و مشارکت اجتماعی داشته باشند.
۳. بهبود محیط فیزیکی و فضاهای عمومی: آماده‌سازی پیاده‌روها، محدودسازی تردد خودروها، افزایش نیمکت و فضاهای استراحت، توجه ویژه به فضاهای فرهنگی و اجتماعی؛ این اقدامات به ویژه در محله‌های پرتردد و قدیمی زابل، پس از تجربه محدودیت‌های کرونا، اهمیت ویژه‌ای یافته‌اند.
۴. تقویت سرمایه اجتماعی و مشارکت محلی: بهره‌گیری از نهادهای محلی، سازمان‌های مردم‌نهاد و شبکه‌های اجتماعی محله‌ای برای افزایش اعتماد، تعامل و مشارکت فعال سالمندان در تصمیم‌گیری‌های محله‌ای، به‌ویژه در مناطقی که پیش از کرونا تجربه «پارادوکس مشارکت محله» وجود داشت.
۵. آمادگی برای مواجهه با بحران‌های سلامت و محیطی: طراحی استراتژی‌های جامع برای پیش‌بینی، شناسایی و واکنش سریع به بیماری‌های همه‌گیر، کاهش اثرات گردوغبار و آلودگی هوا و دیگر بحران‌های زیست‌محیطی که بر کیفیت زندگی سالمندان تأثیر مستقیم دارند.
- در نهایت، این مطالعه نشان داد که ابعاد مؤثر بر شکل‌گیری شهر دوستدار سالمند در زابل، هم در قبل و هم پس از کرونا قابل شناسایی هستند، اما تجربه بحران باعث شده که اهمیت نسبی برخی مولفه‌ها مانند امنیت، اعتماد اجتماعی، فضاهای عمومی و شبکه‌های حمایتی افزایش یابد. داده‌های پرسشنامه همراه با اسناد رسمی شهری و مشاهدات میدانی، زمینه تصمیم‌گیری برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری را فراهم می‌کنند تا اقدامات حمایتی و توانمندساز مؤثرتر طراحی و اجرا شود.

منابع

- ابراهیمی‌پور، ص.، علیزاده، ک.، احمدیان، م. (۱۴۰۴). مروری بر پژوهش‌های شهر دوستدار سالمند با روش فراتحلیل محتوا. *علوم جغرافیایی (جغرافیای کاربردی)*، ۲۱(۵۰)، ۸۰-۱۰۵. <https://sanad.iau.ir/Journal/geographic/Article/1205733/FullText> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۹/۲۹
- امینی، الف.، شبانی، الف.، طغیانی، ش. (۱۴۰۲). تبیین مؤلفه‌های فضای شهری ویژه سالمندان با رویکرد روان‌شناسی محیطی (مطالعه موردی: منطقه ۸ شهر شیراز). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۶۸، ۴۲۶-۴۰۳. <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.23.68.403> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- ایرانشاهی، الف.، قلعه‌نویی، م. (۱۳۹۶). ارزیابی میزان مطابقت فضاهای شهری با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی خیابان چهارباغ عباسی اصفهان)، *هویت شهر*، ۳۰، ۶۹-۷۶. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17359562.1396.11.2.6.0> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- آرابی، ع.، عزت‌پناه، ب.، نظم‌فر، ح. (۱۴۰۰). ارزیابی میزان رضایتمندی از تحقق ابعاد شهر دوستدار سالمند از منظر اجتماع محلی (مطالعه موردی: منطقه ۳ کلانشهر کرج). *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۵۲، ۸۱-۱۰۶. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1400.13.4.3.8> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- پیوسته‌گر، ی.، مرادی، الف. (۱۴۰۱). سنجش زیست‌پذیری محلات شهری در راستای توسعه پایدار (مطالعه موردی یاسوج)، *آمایش فضا و ژئوماتیک*، ۲۶(۲)، ۱۰۰-۱۲۶. https://hsmmp.modares.ac.ir/article_14718.html مشاهده شد در

آمایش فضا و ژئوماتیک

۱۴۰۴/۹/۲۴

- حسنقلی‌زاده، ع.، حاجلیو، ف.، نخستین روحی، م.، جلوخانی، م. (۱۳۹۹). تحلیل مکانی و ارزیابی فضاهای شهری از منظر شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: منطقه ۶ شهر تهران). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۸(۲)، ۳۷۱-۳۸۹. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.295771.1215> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- صابری‌فر، ر. (۱۴۰۲). ارزیابی نتایج عملی سیاست‌گذاران در حوزه شهرهای دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای ایران. *هویت شهر*، ۱۷(۵۴)، ۱۰۶-۹۳. <https://doi.org/10.30495/hoviatshahr.2023.69115.12255> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- صابری‌فر، ر.، موسی‌کاظمی، م.، کریمان‌پور، ف. (۱۴۰۳). بررسی زیست‌پذیری شهرهای واقع در مناطق حساس از نظر زیست محیطی (نمونه موردی: شهر زابل). *فصلنامه بوم‌شناسی شهری*، ۱۵(۳)، ۱۷-۲۳. <https://doi.org/10.30473/grup.2023.66485.2752> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- عابدینی، الف.، رمش، س.، یوسفی، ن. (۱۴۰۳). ارزیابی بافت تاریخی شهر ارومیه برای سالمندان با استفاده از رویکرد شهر ۱۵ دقیقه‌ای. *آمایش فضا و ژئوماتیک*، ۲۸(۳)، ۱۴۰-۱۱۹. https://hsmmsp.modares.ac.ir/article_14776.html مشاهده شده در ۱۴۰۴/۹/۲۴.
- غلامی، م.، امینی‌نژاد، غ.، بناری، خ. (۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مورد مطالعه: شهر برازجان). *برنامه‌ریزی و توسعه محیط‌شهری*، ۵، ۳۰-۲۰. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1401.2.5.1.4> مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- کریمی، الف.، وفایی، الف. (۱۴۰۳). تأثیر فضاهای سایه بر کیفیت زندگی شهروندان در کلانشهر اهواز، *آمایش فضا و ژئوماتیک*، ۲۸(۴)، ۱۵۰-۱۷۱. https://hsmmsp.modares.ac.ir/article_24076.html مشاهده شده در ۱۴۰۴/۹/۲۴
- نصیری هند خاله، الف.، رضاعلی، م. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر مولفه‌های کالبدی و اجتماعی بر تحقق‌پذیری شهر دوستدار سالمند؛ مطالعه موردی: شهر رشت. *شهرپایدار*، ۱(۴)، ۷۳-۸۷. https://www.jscity.ir/article_91139.html مشاهده شده: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰
- Abedini, A., Ramesh, S., Yousefi, N. (2024). Evaluation of the historical context of Urmia city for the elderly using the 15-minute city approach. *Spatial Planning and Geomatics*, 28(3), 119-140. (In Persian) https://hsmmsp.modares.ac.ir/article_14776.html
- Alexandru, A., & Ianculescu, M. (2017). Enabling assistive technologies to shape the future of the intensive senior-centred care: A case study approach. *Studies in Informatics and Control*, 26(3), 343-352. <https://doi.org/10.24846/v26i3y201710>
- Ali, N., & Islam, F. (2020). The effects of air pollution on COVID-19 infection and mortality-A review on recent evidence. *Frontiers in Public Health*, 8(580), 50-57. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.580057>
- Amini, A., Shabani, A., Toghiani, Sh. (2023). Explaining the components of urban space specific to the elderly with an environmental psychology approach (case study: District 8 of Shiraz). *Applied Research in Geographical Sciences*, 68, 403-426. (In Persian) <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.23.68.403>
- Araei, A., Ezzat Panah, B., Nazmfar, H. (1400). Evaluating the level of satisfaction with the realization of the dimensions of an age-friendly city from the perspective of the local community (case study: Region 3 of Karaj metropolis). *New Perspectives in Human Geography*, 52, 106-81. (In Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1400.13.4.3.8>

- Araujo de Carvalho, I., Finbarr, M. C., Cesari, M., Sumi, Y., Thiyagarajan, J., & Beard, J. (2017). *Operationalising the concept of intrinsic capacity in clinical settings*. Geneva. WHO Clinical Consortium on healthy ageing. November 21(22). Retrieved from: <https://www.who.int/ageing/health-systems/clinical-consortium/CCHA2017-backgroundpaper-1.pdf> (Last access: 30/01/2025).
- Aspachs, O., Durante, R., Graziano, A., Mestres, J., Montalvo, J. G., & Reynal-Querol, M. (2022). Real-time inequality and the welfare state in motion: Evidence from COVID- 19 in Spain. *Economic Policy*, 37(109), 165–199. <https://doi.org/10.1093/epolic/eiac008>
- Bagautdinova, N. G., Goncharova, I. V., Shurkina, E. Y., Sarkin, A. V., Averyanov, B. A., & Svirina, A. A. (2013). Entrepreneurial development in a corrupted environment. *Procedia Economics and Finance*, 5, 73–82. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(13\)00012-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(13)00012-9)
- Batcir, S., & Melzer, I. (2018). Daily bicycling in older adults may be effective to reduce fall risks-A case-control study. *Journal of Aging and Physical Activity*, 26(4), 570–576. <https://doi.org/10.1123/japa.2017-0263>
- Beaglehole, R., Irwin, A., & Prentice, T. (2003). *The World Health Report 2003: Shaping the future*. Geneva: World Health Organization. Retrieved from: <https://www.who.int/> (Last access:30/01/2025).
- Birley, S. (1985). The role of networks in the entrepreneurial process. *Journal of Business Venturing*, 1, 107–117. [https://doi.org/10.1016/0883-9026\(85\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0883-9026(85)90010-2)
- Buffel, T., Phillipson, C., & Scharf, T. (2012). Ageing in urban environments: Developing ‘age-friendly’ cities. *Critical Social Policy*, 32(4), 597–617. <https://doi.org/10.1177/0261018311430457>
- Carpentieri, G., Guida, C., Ottavia, F., & Sgambati, S. (2020). The Covid-19 pandemic from the elderly perspective in urban areas: An evaluation of urban green areas in ten European capitals. *Tema. Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 13(3), 389–408. <https://doi.org/10.6092/1970-9870/7007>
- Cavill, N., Kahlmeier, S., & Racioppi, F. (2006). *Physical activity and health in Europe: Evidence for action*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Chudyk, A. M., Winters, M., Moniruzzaman, M., Ashe, M. C., Gould, J. S., & McKay, H. (2015). Destinations matter: The association between where older adults live and their travel behaviour. *Journal of Transport & Health*, 2, 50–57. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2014.09.008>
- Coker, E. S., Cavalli, L., Fabrizi, E., Guastella, G., Lippo, E., Parisi, M. L., Pontarollo, N., Rizzati, M., Varacca, A., & Vergalli, S. (2020). The effects of air pollution on COVID-19 related mortality in Northern Italy. *Environmental and Resource Economics*, 76, 611–634.
- Demiris, G., & Hensel, B. K. (2008). *Technologies for an aging society: A systematic review of “smart home” applications*. In IMIA yearbook of medical informatics, 2008 (pp. 33–40) (PMID: 18660873).
- Ebrahimipour, S., Alizadeh, K., Ahmadian, M. (2015). A review of age-friendly city research using content meta-analysis. *Geographical Sciences (Applied Geography)*, 21(50), 105-80. (In Persian) <https://sanad.iau.ir/Journal/geographic/Article/1205733/FullText>
- Eurofound. (2020). *What makes capital cities the best places to live?* In European Quality of Life Survey 2016 series. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology, Worthington, H., Simmonds, P., Farla, K. (2018). *The silver economy: Final report*. Luxembourg: Publications Office. Retrieved from: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/685036> (Last access: 30/01/2025).
- European Commission. (2021). *Green paper on ageing*, COM (2021) 50 final.

- <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/>
- Fernandez-Mayoralas, G., Rojo-P´ erez, F., Mart´ ınez-Mart´ ın, P., Prieto-Flores, M. E., Rodr´ ıguez-Blazquez, ´ C., Mart´ ın-García, S., ... Forjaz, M. J. (2015). Active ageing and quality of life: Factors associated with participation in leisure activities among institutionalized older adults, with and without dementia. *Aging & Mental Health*, 19(11), 1031–1041. <https://doi.org/10.1080/13607863.2014.996734>
 - Foglia, C., & Pontarollo, N. (2021). (No) City for old men. *Environment and Planning A. Economy and Space*, 53(7), 1598–1600. <https://doi.org/10.1177/0308518X211021426>.
 - Galea, S., & Vlahov, D. (2005). Urban Health: Evidence, Challenges, and Directions. *Annual Review of Public Health*, 26(1), 341-365. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144708>
 - Garrouste, C., & Perdrix, E. (2021). Is there a consensus on the health consequences of retirement? A literature review. *Journal of Economic Surveys*, 1–40. <https://doi.org/10.1111/joes.12466>
 - Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.
 - Gholami, M., Amini-Nejad, G., Banari, K. (2014). Measuring and evaluating age-friendly city indicators (case study: Borazjan city). *Urban Planning and Development*, 5, 20-30. (In Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1401.2.5.1.4>
 - Gilroy, R. (2008). Places that support human flourishing: Lessons from later life. *Planning Theory & Practice*, 9(2), 145–163. <https://doi.org/10.1080/14649350802041548>
 - Green, G. (2013). Age-friendly cities of Europe. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 90. <https://doi.org/10.1007/s11524-012-9765-8>
 - Gromping, ´ U. (2015). Variable importance in regression models. In , Vol. 7. WIREs Computational Statistics (pp. 137–152). <https://doi.org/10.1002/wics.1346>
 - Gugiu, M., & Gugiu, C. (2016). Economic crisis and corruption in the European Union. *Journal of Methods and Measurement in the Social Sciences*, 7(1), 1–22. <https://doi.org/10.2458/v7i1.19398>
 - Hassangholizadeh, A., Hajliou, F., Motimi Rouhi, M., Jellokhani, M. (2019). Spatial analysis and evaluation of urban spaces from the perspective of an age-friendly city (case study: District 6 of Tehran). *Research on the Geography of Urban Planning*, 8(2), 389-371. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2020.295771.1215>
 - He, X., & He, S. Y. (2025). Decoding the spatial effects of walkability on walking behavior among older adults by integrating big data and small data, *Cities*, 156, 32-32. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105537>
 - *Health Organisation*. Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43755> (Last access: 30/01/2025).
 - Iranshahi, A., Ghale-Novı, M. (2017). Evaluating the degree of compliance of urban spaces with age-friendly city indicators (case study of Chaharbagh Abbasi Street, Isfahan), *Hewitt Shahr*, 30, 69-76. (In Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17359562.1396.11.2.6.0>
 - Isele, E., & Rogoff, E. (2014). Senior entrepreneurship: The new normal. *Public Policy & Aging Report*, 24(4), 141–147. <https://doi.org/10.1093/ppar/pru043>
 - Karami, A., Vafaei, A. (1403), The impact of shadow spaces on the quality of life of citizens in the metropolis of Ahvaz, *Spatial Planning and Geomatics*, 28(4), 171-150. (In Persian) https://hsm.sp.modares.ac.ir/article_24076.html

- Kerr, S. P., Kerr, W. R., & Xu, T. (2017). *Personality traits of entrepreneurs: A review of recent literature*. In NBER working paper no. w24097.
- Lee, S. (2021). Social Exclusion and Subjective Well-being Among Older Adults in Europe: Findings From the European Social Survey. *The journals of gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 76(2), 425–434. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa172>.
- Leyland, L. A., Spencer, B., Beale, N., Jones, T., & van Reekum, C. M. (2019). The effect of cycling on cognitive function and well-being in older adults. *PLoS One*, 14(2), Article e0211779. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0211779>
- Li, X., Li, Y., Xi, B., & Han, Y. (2021). Pathways between neighbourhood walkability and mental wellbeing: A case from Hankow, China. *Journal of Transport & Health*, 20, Article 101012.
- Lloyd-Sherlock, P., Ebrahim, S., Geffen, L., & McKee, M. (2020). Bearing the brunt of covid-19: Older people in low and middle income countries. *BMJ (Clinical research ed.)*, 368, Article m1052. <https://doi.org/10.1136/bmj.m1052>
- Mariotti, I., Burlando, C., & Landi, S. (2021). Is local public transport unsuitable for elderly? Exploring the cases of two Italian cities. *Research in Transportation Business & Management*, 40, Article 100643. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2021.100643>
- Martínez, L., & Short, J. R. (2021). The pandemic city: Urban issues in the time of COVID-19. *Sustainability*, 13, 3295. <https://doi.org/10.3390/su13063295>
- Maula, A., LaFond, N., Orton, E., et al. (2019). Use it or lose it: A qualitative study of the maintenance of physical activity in older adults. *BMC Geriatrics*, 19, 349. <https://doi.org/10.1186/s12877-019-1366-x>
- Nasiri Hind Khaleh, A., Reza Ali, M. (2018). Investigating the impact of physical and social components on the feasibility of an age-friendly city; Case study: Rasht city. *Shahrpaydar*, 1(4), 73-87. (In Persian) https://www.jscity.ir/article_91139.html
- Nations. Retrieved from: <https://unhabitat.org/wcr/> (Last access: 15/02/2025).
- OECD. (2020). *Cities policy responses*. OECD urban studies. Paris: OECD Publishing. Retrieved from: (Last access: 15/01/2025).
- Okubo, Y., Osuka, Y., Jung, S., et al. (2014). Effects of walking on physical and psychological fall-related factors in community-dwelling older adults: A walking versus balance program. *The Journal of Physical Fitness and Sports Medicine*, 3, 515–524. <https://doi.org/10.7600/jpfsm.3.515>
- Orsega-Smith, E., Getchell, N., & Palkovitz, L. (2012). Does gender influence physical activity and psychosocial factors in older exercisers? A pilot study. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 21, 61–70. <https://doi.org/10.1123/wspaj.21.1.61>
- Peek, S. T. M., Luijkx, K. G., Vrijhoef, H. J. M., Nieboer, M. E., Aarts, S., van der Voort, C. S., Wouters, E. M. J. (2017). Origins and consequences of technology acquirement by independent-living seniors: Towards an integrative model. *BMC Geriatrics*, 17(1), 1–18. <https://doi.org/10.1186/s12877-017-0582-5>
- Payvastegar, Y., Moradi, A. (2021). Assessing the livability of urban neighborhoods in line with sustainable development (case study of Yasuj), *Spatial Planning and Geomatics*, 26(2), 126-100. (In Persian) https://hsmsp.modares.ac.ir/article_14718.html
- Petrella, R. J., Lattanzio, C. N., Demeray, A., Varallo, V., & Blore, R. (2005). Can adoption of regular exercise later in life prevent metabolic risk for cardiovascular disease? *Diabetes Care*, 28, 694–701. <https://doi.org/10.2337/diacare.28.3.694>
- Righi, V., Sayago, S., & Blat, J. (2011). Towards understanding e-government with older people and designing an inclusive platform with them. *International Journal of Public Information Systems*, 7(3), 131–142.

- Roberson, D. N., & Pelclova, J. (2014). Social dancing and older adults: Playground for physical activity. *Ageing International*, 39, 124–143. <https://doi.org/10.1007/s12126-013-9184-5>
- Saberifar, R. (1402). Evaluating the practical results of policies in the field of age-friendly cities in Iranian metropolises. *City Identity*, 17(54), 93-106. (In Persian) <https://doi.org/10.30495/hoviatshahr.2023.69115.12255>
- Saberifar, R., Musa-Kazemi, M., Karimianpour, F. (2014). Investigating the livability of cities located in environmentally sensitive areas (case study: Zabol city). *Quarterly Journal of Urban Ecology*, 15(3), 17-23. (In Persian) <https://doi.org/10.30473/grup.2023.66485.2752>
- Sala, G., Jopp, D., Gobet, F., Ogawa, M., Ishioka, Y., Masui, Y., , ... Ishizaki, T., et al. (2019). The impact of leisure activities on older adults' cognitive function, physical function, and mental health. *PLoS One*, 14(11), Article e0225006. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225006>
- Scheele, C., Vrangæk, & Kriegbaum, M. (2019). Volunteer association perceptions of municipal policy strategies to promote co-production of healthy ageing services. *Ageing and Society*, 39(6), 1152–1171. <https://doi.org/10.1017/S0144686X17001453>
- Schøtt, T., Rogoff, E., Herrington, M., & Kew, P. (2017). GEM special report on senior entrepreneurship 2017. Retrieved from: Global Entrepreneurship Research Association. www.gemconsortium.org (Last access: 30/01/2025).
- Scoglio, A. A., Reilly, E. D., Gorman, J. A., & Drebing, C. E. (2019). Use of social robots in mental health and well-being research: Systematic review. *Journal of Medical Internet Research*, 21(7). <https://doi.org/10.2196/13322>
- Seifert, A., & König, R. (2019). Help from and help to neighbors among older adults in Europe. *Frontiers in Sociology*, 4, 46. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2019.00046>
- Steels, S. (2015). Key characteristics of age-friendly cities and communities: A review. *Cities*,
- Stoeckel, K. J., & Litwin, H. (2015). 3. *Accessibility to neighbourhood services and wellbeing among older Europeans*. In A. Borsch-Supan, T. Kneip, H. Litwin, M. Myck, & G. Weber (Eds.), 2015. Ageing in Europe-Supporting policies for an inclusive society (pp.39–48). Berlin, München, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110444414-005>.
- Un-Habitat. (2016). *Urbanization and development: Emerging futures. In World cities report 2016. Nairobi: United Nations*. Retrieved from: <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/WCR-2016-WEB.pdf> (Last access: 30/01/2025).
- Un-Habitat. (2022). *World cities report 2022*. Envisaging the future of cities. Nairobi: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2019). *World population ageing 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/430)*. Retrieved from: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf> (Last access: 30/01/2025).
- United Nations. (2020). *Policy brief: The impact of covid-19 on older persons*. Retrieved from: COVID-Older-persons.pdf (un.org) (Last access: 30/01/2025).
- Vigoda-Gadot, E. (2000). Are you being served? The responsiveness of public administration to citizens' demands: An empirical examination in Israel. *Public Administration*, 78, 165–191. <https://doi.org/10.1111/1467-9299.00198>
- Walker, R. M., & Andrews, R. (2015). Local government management and performance: A review of evidence. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 25, 101–133. <https://doi.org/10.1093/jopart/mut038>
- Wang, Z., Ettema, D., & Helbich, M. (2023). Age as effect modifier of the associations between

- the physical environment and adults' neighborhood walking in the Netherlands. *Cities*, 135(104), 194-203. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104194>
- Wei, Z., Cao, K., Kwan, M. Jiang, Y., & Feng, Q. (2024). Measuring the age-friendliness of streets' walking environment using multi-source big data: A case study in Shanghai, China. *Cities*, 148, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.104829>
 - Wolday, F. (2023). The effect of neighbourhood and urban center structures on active travel in small cities. *Cities*, 132(104), 10-15. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104194>
 - World Health Organisation. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. Geneva: World Health Organisation.
 - World Health Organisation. (2017). *Global strategy and action plan on ageing and health*. Geneva: World Health Organisation. Retrieved from: 17240_Multisectoral action for a life course approach to healthy ageing-draft global strategy and plan of action on ageing and health For Web (who.int) (Last access: 30/01/2025).
 - World Health Organization. (2002). *Active ageing: a policy framework*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>.
 - World Health Organization. (2020). *Decade of healthy ageing connection series no. 1 -COVID-19*. Geneva: World Health Organisation . Retrieved from: <https://www.who.int/publications/m/item/decade-connection-series-no1>(Last access: 20/04/2022).